

Ignacija Fridl

Ko drevo osuje svoje liste

Emil Filipčič: JESEN JE

Psihološki roman, DZS, Ljubljana 1995

"Jesen je," ugotavlja v naslovu svoje najnovejše prozno-pesniške mineštre Emil Filipčič. In samo prikimamo lahko: "Da, res je jesen." Narava sicer trditvi vneto oporeka, ko se v svoji pomladni bujnosti vse bolj nagiba v poletno soparnost, toda v območju filipčičevsko zastavljene literarne besede ni čutiti vročice, ki "vžge", ne vetra, ki naznanja bližajočo se nevihto; celo jesen ni tista zrela, polna, sadonosna, je bolj čas pomika k mrazu, ki že slači njeno barvitost, izza katere se kažejo večifroma puste, ovele podobe življenja.

Ne da Filipčič v svojem starem, v – menda – že v skoraj ducatu del preverjenem slogu v *Jesen je* bralcu ne bi znal postreči z rezkim humorjem, zakrinkano ali odkrito avtoironijo, pa zmerno umerjeno parodijo, cepljeno na družbeno stvarnost. Avtorju ni moč očitati niti pomanjkanja zadostnega občutka za menjavanje jezikovnih ravni in stavčnih vzorcev. Toda vse sestavine so v *Jesen je* pomešane po receptu nelogičnih asociacij, presenetljivih izpeljav, neurejene kompozicije, nenehnega razruševanja pravkar zgrajenega – obrazcev torej, s katerimi je med drugimi svoje literarne projekte začinjala zlasti generacija ludistov, a se je njih presenetljivi okus pri sodobnem bralcu že precej prevetрил ali celo razgubil.

Osnovna značilnost Filipčičeve novitete je potemtakem preigravanje že branega, precejšnja odsotnost novih prijemov v pisateljevi avtopoetiki.

Podobno kot v romanu *Grein Vaun* iz leta 1979 Filipčič tudi v *Jesen je* proznih fragmentov ne zariše v razvidno fabulativno ali kronološko linijo. Podobno kot v skoraj desetletje starejšem "intuitivno čustvenem romanu" *Ervin Kralj*, kjer sta natisnjena dva dramska teksta, in sicer *Altamira* in *Bolna nevesta*, tudi v *Jesen je* osrednji romaneskni prostor odstopi dram-skemu vložku, posatirjeni parafrazi Molièrove *Psihe*. In podobno, kot ugotavlja neznani pisec na zavihkih k Filipčičevemu *Orangutanu* (1992), namreč, da ga ni mogoče označiti za roman, ker je "Filipčič svoj tekst organiziral v nedefinibilno strukturo", lahko tudi o *Jesen je* le pogojno govorimo kot o romanu. Pisatelj je sicer delo sam lastnoročno zapisal romaneskni zvrsti in ga znotraj nje razvrstil pod kategorijo psihološkega romana, a označevalec je vsekakor vprašljiv.

Jesen je je namreč mešanica peščice intelektualističnih podatkov, številnejših utrinkov pohajkujočega subjektka, predvsem pa obilne mere fantazijskih drobtin, produktov pripovedovalčeve sintetizirajoče narave, ki prekoračuje meje logike, zgodovinskosti, vzročnosti. Pod to literarno gmoto se pogreza tudi prvoosebni pripovedovalec – izgublja razberljive poteze enovitega individuuma in izginja v nerazpoznavnosti, razpršenosti. Tako se pod Filipčičevim peresom razkraja še zadnje vezivo, ki bi tematsko in časovno-prostorsko razklesnjene drobce literarne materije lahko zleplilo v celovito romaneskno podobo.

Uvodni prozni ljubezenski izpovedi, ki jo potujejoje asociacije z vseh koncev človekove zavesti – o Goetheju, križankah, ubijanju, ta rdečih, vprašanju zaznave kozarca mleka in izpovedovalčevem samosvinjanju svojega lastnega značaja – sledi enaindvajset, večinoma prevprašujočih in pogosto posmehljivih pesniških fragmentov, kot jih vodi brnenje življenja v "junaku" in zunaj njega. Nato spet proza: v prevladujočih prostih stavkih izpisano popotovanje po Sloveniji, na katerem je za namene zapeljavanja dobrodošla tudi filozofija (beri: Wittgenstein), pa zgodba, ki že z naslovom *Naš Lojze* nakazuje, da Filipčič z njo otipava konkretne družbenopolitične razmere, ter niz krajših besedil, v katerih je kraj dogajanja zamejen na slovensko prestolnico, glavna oseba večinoma neimenovani, transformirajoči se Emil sam (na primer Kateri med svinčniki sem jaz? ...), ob njem pa v večjih ali manjših vlogah nastopajo še realne osebe iz polminule

slovenske zgodovine (Kidrič in Kardelj v *To je ta pida brez z*) ali s sodobne domače gledališke, glasbene, založniške in športne scene (MGL-jevci v *Emiliano*, helebarda, fuzbal, frzenk in Stane, Janez Skok v *Raftingu*, Dušan Cunjak v *Aligatorji te napadajo* pa uredništvo Stopa kot kolektivni naslovnik pisanja *Pod palmami se spet dobimo ...*). Sklop tozgodnih, morda le nekoliko obsežnejših zapisov se v *Jesen je* ponovi še enkrat in z njim Filipčič sklepa svoje deromaniziranje romana. Drugi niz zapisov, ki sledi drami *Psiha*, bi tudi laže poimenovali zgodbe, saj imajo razvidnejšo pripovedno strukturo, celo opredeljivo temo; to je najpogostejše ona – ljubezen, personificirana kot ženska. Pomemben je še podatek, da Filipčič na zadnjih straneh strože brzda svoje lastne literarnobiografske avanture, obenem pa si privoščijo več izvirnosti v izboru snovi (v zgodbah *Gnothi seauton*, *Aleksander Makedonski* in *V blodnjaku osemdesetih* se poigrava z zgodovinsko faktografijo, v *Fantje, jaz vas bom učil metanja kamenja z ramen*, *Bilo je poletje* in *Pesnikih* obenem prekoračuje še zakonitosti kronološke verjetnosti, *Alkermes* je simulacija leksikografije, v zgodbi *Kita* pripovedovalčevo krmilo celo prepusti ženski osebi, *Trgovci in žaba* pa je strnjena variacija na temo Süskindovega *Goloba*). Vse te značilnosti so vzrok, da je sklepni razdelek *Jesen je* očitno bolj berljiv in kvalitetnejši od uvodnega dela.

V ambientu literarnega kratkozgodbarstva, ki je značilen za *Jesen je*, je dramska igra *Psiha* potemtakem edini obsežnejši in strnjen tekst. Trdnost njene strukture definira dejstvo, da ima pripoved o *Psihi* dovolj strogo opredeljen potek že od Apulejevih *Metamorfoz* dalje. Filipčičeva "prepesnitev" pa je kar dvakratno določena, saj se navezuje na Molièrovo dramatizacijo starogrške zgodbe. Z njo se Filipčičeva različica ne ujema le naslovno, kajti slovenski pisec pri Molièru marsikdaj pobere kakšen stih, včasih kar kitico in jo, vso rokokojsko privzdignjeno, vplete v lastno vizijo *Psihe* kot nihilistične domačijske "zgodbe o uspehu", spisane v pogovornem, celo vulgarnem jeziku. Klasičnemu, bogovskemu, vzvišenemu se v slovenski preobleki pridruži brutalno, porabniško, realno. Izvorna dvojnost podobe boga Amorja se tako pri Filipčiču zelo domiselno odslikava na slogovni, formalni in tudi vsebinski ravni. Nekatere figure ohranijo svoja klasična imena in vloge, druge so tipizirane. Psihin

oče je tako Predsednik, ki za ceno "dobrobiti" države svojo oboževano hčer obljubi japonskemu kapitalistu Ogabi. Psiha se žrtvuje in izkaže se, da se za Ogabom skriva zamaskiran bog. Po nekaj dodatnih peripetijah s Psihino bodočo taščo Venero se tako zadeva srečno izteče. Resničnost prikazane zgodbe je sicer dvakratno spodnešena – okvirna zasnova Filipčičeve *Psihe* kot opere-tragedije-baleta, ki jo prikazujejo na prvih olimpijskih igrah pri nas in jo za slovensko televizijo komentira Tomaž Lajevec, določa osrednje dogajanje kot igro v igri, a za tistega, ki iz zamaskiranosti realnosti na kvadrat želi odkriti poduk, je ta kljub temu zadosti sporočilen: nekoč je živel predsednik, ki so se mu še tako ogabna, grda, materialistična dejanja po volji višjih spremenila v veliko družinsko srečo ter rajanje množic.

Nekateri bodo Filipčiča zanesljivo brali iz razloga, zaradi katerega včasih posežejo tudi po Kleču; namreč zato, ker bodo na straneh *Jesen je* s strahom iskali svoje ime. Drugi bodo poiskali le njegovo Psiho in po uspešni gledališki realizaciji odkrivali še njene literarne vrednosti. Tretji so tisti, ki ga imajo preprosto radi, ker iz njega veje tako zamišljeni "free way of life" – sofisticirane izvlečke iz literature ali filozofije v soočanju z banalnim vsakdanjikom brezkompromisno oropa avtoritete, realne in fiktivne figure postavlja v kočljive, smešne situacije ter ne skriva njihovega šibkega intelektualnega stanja in v zabavljanju na življenje, družbo, osebnosti, ki poteka pod geslom "nič ni prepovedano, vse je dovoljeno", ne ostaja prizanesljiv niti do samega sebe – okreca se, popljuje in razgalja ... In tako kritiku jemlje točko začetka. – Mar je moč presojati o tistem, o čemer je že pisec sam izpisal svoje neprizanesljivo mnenje? – Toda ali ni takšno nenadzorovano zapisovanje vsega včasih le maska, za katero se skriva opešana pisateljska kondicija? Odgovor na to vprašanje se ob razmisleku o Filipčiču vse bolj nagiba k trdilni obliki. Zato bo ob *Jesen je* verjetno tudi četrta kategorija bralcev, tistih, ki bodo knjigo odložili pred koncem.